

KS. MIECZYŚLAW RÓŻAŃSKI* – OLSZTYN

[Recenzja]: Mateusz Żmudziński, *Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej i jego zasób*, Toruńskie Wydawnictwo Diecezjalne, Toruń 2020, ss. 213, ISBN 987-83-60053-91-1

Ostatnie lata zaowocowały wydaniem kilku inwentarzy i monografi archiwów kościelnych Kościoła katolickiego w Polsce zarówno szczebla diecezjalnego¹, jak i parafialnego², a także inwentarzy archiwów klasztornych³. Ta działalność wydaw-

---

* Ks. Mieczysław Różański – dr hab. nauk humanistycznych, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
e-mail: mieczyslaw.rozanski@uwm.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0003-3345-1740>

¹ M.in. *Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie: dzieje, zasób, inwentarz*, oprac. J.R. Marczewski, Lublin 2015; *Archiwum Diecezjalne w Tarnowie: historia i zasób*, red. S. Tokarski, J. Słowik, M. Podgórski, A. Sołtys, Tarnów 2015; *Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze 2003-2013*, red. R.R. Kufel, Zielona Góra 2013; *Inwentarz Archiwum Diecezji Łuckiej*, oprac. M. Dębowska, A. Hamrysyczak, Kraków 2018; *Inwentarz Rękopisów Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu*, t. II, XII-XX wiek, oprac. F. Kiryk, M. Szerzb, Kraków 2020; *Inwentarz archiwalny Kurii Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wlkp. z lat 1945-1972*, oprac. i red. R. Kufel, T. Dzwonkowski, Zielona Góra 2008.

² M.in. A. Nadolny, *Archiwum parafii lubawskiej: inwentarz*, „Teologia i Człowiek”, (2008) nr 11, s. 27-56; T. Ceynowa, *Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu: inwentarz*, „Rocznik Skrzatuski”, 8 (2020) s. 125-145; A. Nadolny, *Archiwum parafii św. Marcina w Borzyszkowach: inwentarz*, „Studia Pelplińskie”, 44 (2011) s. 383-410; T. Dywan, *Archiwum parafii rzymskokatolickiej w Klimontowie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 102 (2014) s. 5-43; K.S. Gruczyński, *Zbiory archiwalno-muzealne Krakowskiego Kościoła Garnizonowego św. Agnieszki*, Kraków 1995; M.G. Zieliński, *Archiwum Fary Chełmińskiej*, Bydgoszcz 2019.

³ M.in. *Inwentarz archiwum opactwa benedyktynek w Krzeszowie na Śląsku: archiwalia z okresu niemieckiego*, oprac. U. Ososko, R. Sachs, Wrocław 2016; *Inwentarz Archiwum Benedyktyn w Staniątkach*, oprac. W. Kolak, J. Marecki, S. Radoń, Kraków 2003; *Inwentarz archiwum konwentu bonifratrów w Cieszynie*, oprac. M. Kuśka, J. Marecki, Cieszyn 2012; *Inwentarz archiwum konwentu bonifratrów w Prudniku*, oprac. M. Kuśka, P. Kurzeja, Prudnik, 2016; *Inwentarz archiwum Konwentu Bonifratrów w Zebrzydowicach*, oprac. M. Kuśka, J. Marecki, Zebrzydowice 2017; *Inwentarz Archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny*

nicza świadczy o zintensyfikowaniu prac porządkowych w archiwach kościelnych oraz o rozwoju prac naukowych dotyczących archiwistyki kościelnej. W ten ogólny nurt wydawniczej działalności archiwów wpisuje się publikacja dotycząca jednego z najmłodszych kościelnych archiwów historycznych szczebla diecezjalnego – Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej, które powstało w 2001 roku. Podstawą tej publikacji był doktorat jej autora Mateusza Żmudzińskiego, obroniony na Wydziale Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Publikacja składa się z wstępu, czterech rozdziałów merytorycznych, zakończenia, aneksów, bibliografii, wykazów fotografii, schematów i wykresów oraz indeksu osobowego. We wstępie (s. 9-16) autor zarysował cele, które stawia sobie w publikacji. Określa je bardzo precyzyjnie. Mają nimi być: „(...) odtworzenie dziejów i funkcjonowania toruńskiego archiwum diecezjalnego oraz charakterystyka zgromadzonego zasobu” (s. 10). Równocześnie zapoznaje czytelnika z zagadnieniami szczegółowymi, które zamierza podjąć. Są nimi: organizacja, zasób, działalność w zakresie kształtowania i gromadzenia zasobu, jego przechowywania, opracowanie i udostępnianie, działalność publiczna archiwum. Gdy przyjrzymy się tym celom szczegółowym, to można zauważyć, że mieszczą się w nich w zasadzie wszystkie obszary działania archiwum historycznego. Stwierdzić należy, że przyjęta przez autora koncepcja jest słuszna i dotyczy wszystkich płaszczyzn funkcjonowania archiwum. Na tym etapie autor przyjął jeszcze jedno założenie, że zasady opracowania i funkcjonowanie opisywanego archiwum należy rozpatrywać w odniesieniu do Archiwum Diecezjalnego w Pelplinie. Diecezja toruńska powstała w większości z diecezji pelplińskiej, a wspomniane archiwum było jednym z najważniejszych darczyńców materiałów archiwalnych, które weszły w skład Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej. To założenie jest słuszne, bo odnosi się do ciągłości akt.

Rozdział I o tytule *Powstanie, dzieje i ustroj diecezji toruńskiej* (s. 17-64) ma charakter wstępny i zapoznaje czytelnika z zagadnieniami dotyczącymi powstania i funkcjonowania toruńskiego Kościoła partykularnego. Jest to ważne zagadnienie, gdyż bez znajomości struktury i zasad funkcjonowania urzędów kościelnych w diecezji nie można zrozumieć materiałów archiwalnych, które te urzędy wytwarzają, a stanowią one tzw. przedpole archiwalne. Dobra znajomość zasad organizacji, struktury i ustroju diecezji daje podstawy do właściwego kształtowania zasobu archiwalnego. Autor przedstawił najpierw dzieje diecezji chełmińskiej, która była poprzedniczką diecezji toruńskiej, a następnie dokonał szczegółowej analizy ustroju władz kościelnych diecezji toruńskiej. Ta część pracy oparta została na przepisach zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego, statutach I Synodu Diecezji Toruńskiej, wewnętrznych przepisach instytucji kościelnych oraz dekretach i zarządzeniach biskupa toruńskiego.

Rozdział II *Dzieje i organizacja Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej* (s. 65-90) zaczyna się od zarysu historii archiwów diecezjalnych w Polsce oraz omówienia historii i zasobu Archiwum Diecezjalnego w Pelplinie. Ukazanie

---

Niepokalenie Poczętej, Stara Wieś, oprac. T. Kudryk, Lublin 1985; J. Marecki, *Inwentarz archiwum klasztoru Kapucynów w Krośnie*, „Nasza Przeszołość”, 133 (2020) s. 259-314.

szczegółowe tego archiwum ma w założeniu autora stanowić punkt wyjścia do zrozumienia historii archiwum historycznego diecezji toruńskiej. Najważniejszą treścią tego rozdziału jest omówienie powstania i organizacji Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej. Autor czyni to, opierając się na aktach normatywnych i materiałach kancelaryjnych znajdujących się w archiwum, a będących wytworem jego działalności, oraz przedstawia sylwetki dyrektorów archiwum.

Trzecia część monografii to *Zasób archiwum* (s. 91-124). Został on poświęcony materiałom archiwalnym, które są przechowywane w Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej. Szczegółowa analiza przeprowadzona przez autora ukazuje strukturę zasobu z podziałem na podstawowe zespoły archiwalne. Zostały w nim szczegółowo scharakteryzowane zespoły akt parafialnych i dekanalnych, a następnie klasztoru cysterek-benedyktynek w Toruniu i świeckiego Instytutu Miłosierdzia Bożego. Charakterystyka poszczególnych zespołów przeprowadzona została na bazie obecnie obowiązujących zaleceń metodologicznych. Autor najbardziej skupił się na opisie zespołu akt parafialnych, gdyż tych zespołów w zasobie archiwum jest najwięcej.

Ostatni rozdział pracy *Działalność toruńskiego archiwum diecezjalnego* (s. 125-170) przedstawia podstawowe funkcje działania archiwum: gromadzenie, przechowywanie, opracowanie i udostępnianie materiałów archiwalnych. Napisany został nie tylko na podstawie materiałów źródłowych wytworzonych w czasie działania archiwum, ale także w na podstawie własnych doświadczeń i spostrzeżeń autora – pracownika tejże instytucji. Jednocześnie zauważyć należy, że zastosowany opis i charakterystyka działalności archiwum wskazują na ciągłe udoskonalanie stosowanych w nim zasad pracy. Autor artykułu przedstawił opracowanie zasobu archiwalnego, problemy w zakresie porządkowania opisu materiałów archiwalnych oraz metody ich rozwiązania. Język opisu jest poprawny oraz wskazuje na znajomość i praktykę stosowania tych metod.

Do publikacji dołączone zostały aneksy, które mają pomóc w zrozumieniu procesów archiwistycznych w diecezji toruńskiej. Zawierają one nazwiska uczestników prac synodalnych I Synodu Diecezji Toruńskiej i urzędników diecezjalnych w latach 1992-2017, spisy kopii cyfrowych ksiąg przechowywanych w parafiach diecezji toruńskiej, projekt statutu Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej. Do publikacji dodany został także indeks osobowy.

Oceniając monografię, należy wskazać, że zawiera ona wszystkie podstawowe formy działania archiwum historycznego. Opisana została historia jego powstania, wskazane zasady opracowywania, przechowywania i odpowiedniego zabezpieczenia materiałów archiwalnych, a także ich udostępniania użytkownikom. Wszystkie cele wskazane we wstępie udało się autorowi zrealizować. Jednocześnie warto zauważyć, że tak podjęte badania nad poszczególnymi archiwami historycznymi dają możliwość pokazania rzeczywistego obrazu funkcjonowania tego typu archiwów, a ich znajomość umożliwi wypracowanie wspólnych rozwiązań modelowych, które staną się wzorcem w metodyce archiwistyki kościelnej. Należałoby sobie życzyć, aby powstawało więcej tego typu monografii, bo ukazują one żywotność i pola rozwoju archiwistyki kościelnej.

Słowa kluczowe: Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej; diecezja toruńska; Toruń; archiwum kościelne; diecezja pelplińska

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

- Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie: dzieje, zasób, inwentarz*, oprac. J.R. Marczewski, Lublin 2015.
- Archiwum Diecezjalne w Tarnowie: historia i zasób*, red. S. Tokarski, J. Słowik, M. Podgórski, A. Sołtys, Tarnów 2015.
- Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze 2003-2013*, red. R.R. Kufel, Zielona Góra 2013.
- Ceynowa Tadeusz, *Archiwum Parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu: inwentarz*, „Rocznik Skrzatuski”, 8 (2020) s. 125-145.
- Dywan Tomasz, *Archiwum parafii rzymskokatolickiej w Klimontowie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 102 (2014) s. 5-43.
- Gruczyński Krzysztof Saturnin, *Zbiory archiwalno-muzealne Krakowskiego Kościoła Garnizonowego św. Agnieszki*, Kraków 1995.
- Inwentarz archiwalny Kurii Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wlkp. z lat 1945-1972*, oprac. i red. R. Kufel, T. Dzwonkowski, Zielona Góra 2008.
- Inwentarz Archiwum Benedyktyn w Staniątkach*, oprac. W. Kolak, J. Marecki, S. Radoń, Kraków 2003.
- Inwentarz Archiwum Diecezji Łuckiej*, oprac. M. Dębowska, A. Hamryszczak, Kraków 2018.
- Inwentarz archiwum konwentu bonifratrów w Cieszynie*, oprac. M. Kuśka, J. Marecki, Cieszyn 2012.
- Inwentarz archiwum konwentu bonifratrów w Prudniku*, oprac. M. Kuśka, P. Kurzeja, Prudnik 2016.
- Inwentarz archiwum Konwentu Bonifratrów w Zebrzydowicach*, oprac. M. Kuśka, J. Marecki, Zebrzydowice 2017.
- Inwentarz archiwum opactwa benedyktyn w Krzeszowie na Śląsku: archiwalia z okresu niemieckiego*, oprac. U. Ososko, R. Sachs, Wrocław 2016.
- Inwentarz Archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej, Stara Wieś*, oprac. T. Kudryk, Lublin 1985.
- Inwentarz rękopisów Archiwum Kapituły Kolegiackiej i Katedralnej w Sandomierzu*, t. II, XII-XX wiek, oprac. F. Kiryk, M. Szczerb, Kraków 2020.
- Merecki Józef, *Inwentarz archiwum klasztoru Kapucynów w Krośnie*, „Nasza Przeszłość”, 133 (2020) s. 259-314.
- Nadolny Anastazy, *Archiwum parafii lubawskiej: inwentarz*, „Teologia i Człowiek”, (2008) nr 11, s. 27-56.
- Nadolny Anastazy, *Archiwum parafii św. Marcina w Borzyszkowach: inwentarz*, „Studia Pelplińskie”, 44 (2011) s. 383-410.
- Zieliński Marek Grzegorz, *Archiwum Fary Chelmińskiej*, Bydgoszcz 2019.